

Kacper Hadtów

e-mail: 183538@student.ue.wroc.pl

ORCID: 0009-0009-6785-6747

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Rola płac i zysków w kształtowaniu inflacji w Polsce w latach 2021-2023

DOI: 10.15611/2024.49.9.05

JEL Classification: E31

© 2024 Kacper Hadtów

Praca opublikowana na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0). Skrócona treść licencji na <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.pl>

Cytuj jako: Hadtów, K. (2024). Rola płac i zysków w kształtowaniu inflacji w Polsce w latach 2021-2023. W: M. Gasz, A. Koza, A. Politaj, *Ekonomia i finanse* (s. 53-65). Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Streszczenie: W artykule podjęto temat znaczenia płac oraz zysków w procesach inflacyjnych mających miejsce w Polsce w latach 2021-2023. Celem badania była charakterystyka zmian w zakresie kształtowania się poziomu płac oraz rentowności przedsiębiorstw w gospodarce na tle szoku inflacyjnego, a także próba udowodnienia, która spirala inflacyjna – płacowo-cenowa czy marżowo-cenowa – miała miejsce w analizowanym okresie. W pracy zastosowano metodę opisową, proste metody statystyczne, a także metodę analizy i krytyki piśmiennictwa. Badanie pozwoliło wykluczyć zaistnienie zjawiska naręczenia spirali płacowo-cenowej, a także nie pozwala jednoznacznie potwierdzić wystąpienia spirali marżowo-cenowej. Niemniej polskie przedsiębiorstwa skutecznie zaadaptowały się do zmieniających się warunków gospodarczych i kształtując swoje marże, przyczyniły się do wzrostu cen, co skutkowało rekordowymi wskaźnikami rentowności oraz ukazaniem wyraźnie słabszej pozycji negocjacyjnej pracowników względem firm.

Słowa kluczowe: inflacja, spirala płacowo-cenowa, spirala marżowo-cenowa, płace, zyski

1. Wstęp

Temat przyczyn wysokiej inflacji stał się jednym z głównych punktów debaty ekonomicznej lat 2022-2023. Wśród czynników kształtujących wzrosty cen w ostatnich latach wymienia się najczęściej: zachwianie globalnymi łańcuchami dostaw podczas pandemii COVID-19, szoki na rynkach energii i surowców wywołane wojną w Ukrainie oraz konsekwencje polityki makroekonomicznej (Śliwowski, 2022). Nie brakuje także zdań na temat źródeł rosnącej inflacji przejawiających się w czynnikach wewnętrznych – spirali płacowo-cenowej i spirali marżowo-cenowej.

Temat ryzyka wystąpienia spirali płacowo-cenowej pojawił się już w 2021 roku (Pie.net.pl, 2021), a następnie często akcentowano jej znaczenie w kontekście czynników warunkujących wzrost cen w Polsce (Ditrich, 2022). Z kolei debata na temat spirali marżowo-cenowej wyróżnia się tym, że zestawia przeciw sobie argumenty mówiące o zwiększonych kosztach działalności przedsiębiorstw oraz dane dowodzące o osiągniętych przez firmy rekordowych zyskach (Dębowska i in., 2023).

Teza o wygórowanych zyskach przedsiębiorstw przyczyniających się do presji inflacyjnej pojawia się w międzynarodowym dyskursie publicznym, m.in. pod takimi pojęciami jak „inflacja zysków”, „inflacja sprzedawców” czy „greedflation”. Do głównego nurtu przeniknęła, np. za sprawą dwóch artykułów głoszących, że amerykańska inflacja po wybuchu pandemii COVID-19 była w przeważającej mierze inflacją sprzedawców (Weber i Wasner, 2023) oraz że osiągnięte przez firmy zyski odpowiadają za 45% wzrost cen od początku 2022 roku w strefie euro (Hansen i in., 2023). A. Edwards (2023) zaznacza, że część przedsiębiorstw, zwłaszcza w gospodarkach rozwiniętych, wykorzystywała rosnące koszty zakupu surowców w okresie pandemii i wojny w Ukrainie jako uzasadnienie do podwyższania cen własnych produktów i usług, a także do podnoszenia marż. Koncepcja „inflacji zysków” wywołała falę badań empirycznych na temat tego, w jakim stopniu zarówno płace, jak i marże przyczyniły się do wzrostu cen (Bijnens i in., 2023). O. Arce, E. Hahn i G. Koester (2023) dowiedli, że w strefie euro w 2022 roku zyski przedsiębiorstw rosły szybciej niż płace. G. Hebbink i B. Oztürk (2023) doszli do podobnego wniosku w przypadku Holandii.

Celem pracy jest przedstawienie danych obrazujących zmiany w poziomach zysków oraz płac w polskiej gospodarce wobec szoku inflacyjnego z lat 2021-2023, a także próba odpowiedzi na pytanie badawcze, którego treść brzmi: Które zjawisko w większym stopniu uczestniczyło w procesie kształtowania cen – spirala płacowo-marżowa czy spirala marżowo-cenowa? Dodatkowo uwagę skupiono na zagadnieniach związanych z pozycją przetargową pracowników i przedsiębiorstw oraz ich możliwościami dostosowania się do sytuacji w warunkach dynamicznego wzrostu cen, które to ukazują inflację w postaci konfliktu dystrybucyjnego.

2. Rodzaje spirali inflacyjnych

Spirala inflacyjna jest jedną z najpopularniejszych teorii wyjaśniających mechanizm procesów inflacyjnych. Mówi o zjawisku dostosowywania się cen w gospodarce, mającym na celu ochronę realnej wartości dochodów poszczególnych podmiotów.

Polski ekonomista i były minister finansów G.W. Kołodko (1987) definiuje spiralę inflacyjną jako proces polegający na „samowspomaganiu się ruchu cen, dochodów i kosztów, które oddziałują na siebie – raz ciągnąc, innym razem pchając pozostałe w górę”. Zaznacza, że procesy inflacyjne mogą mieć różne źródła, a wzajemne nakładanie się jej pierwotnych i wtórnych przyczyn nadaje jej charakter kumulatywny i w efekcie powoduje wzrost ogólnego poziomu cen, dochodów i kosztów.

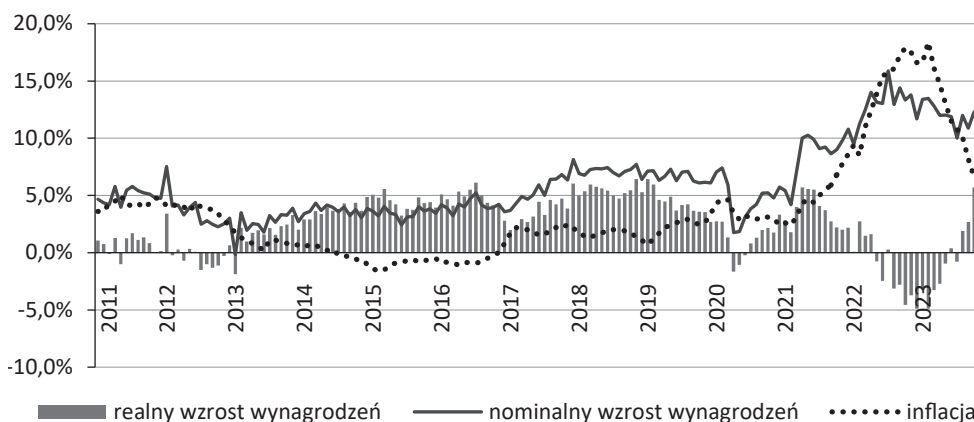
Spirale inflacyjne opisywane są zatem jako możliwa konsekwencja szoków inflacyjnych przyczyniająca się do utrwalenia wzrostu cen konsumpcyjnych. Wówczas uznaje się je jako wewnętrzne efekty podtrzymujące podwyższony poziom inflacji. Szoki inflacyjne (mające swoje źródło, np. we wstrząsach podaźowych) mogą wpływać na ceny konsumenckie poprzez skutki bezpośrednie, pośrednie i tzw. efekt drugiej rundy. Skutki bezpośrednie to te, które są bezpośrednio powiązane z konkretnymi składnikami koszyka inflacyjnego. Natomiast skutki pośrednie obejmują przeniesienie szoku na ceny płacone przez konsumentów poprzez łańcuch produkcji i dystrybucji. Efekty drugiej rundy pojawiają się, gdy podmioty przenoszą inflacyjny wpływ bezpośrednich i pośrednich skutków na kształtowanie poziomu płac i cen, co może prowadzić do spirali płacowo-cenowej (European Central Bank, 2022) – jednego z najpopularniejszych rodzajów spiral inflacyjnych. Stanowi ona wyjaśnienie przebiegu procesów inflacyjnych, w których wzrost płac powoduje wzrost cen, który z kolei powoduje wzrost płac w pętli dodatniego sprzężenia zwrotnego (Mankiw, 2020). Spirala płacowo-cenowa opisuje sytuację, w której w warunkach silnego rynku pracy pracownicy wobec wzrostu cen wywierają presję na pracodawców, domagając się wyższych płac nominalnych, mających na celu ochronę ich wynagrodzeń przed skutkami inflacji (Blanchard, 2022).

Innym zjawiskiem wyjaśniającym wzrost cen w gospodarce – intensywnie pojawiającym się w debacie publicznej w kontekście kształtowania się procesów inflacyjnych w latach 2021-2022, a zarazem będącym drugim rodzajem spirali inflacyjnej – jest tzw. spirala marżowo-cenowa. Jej efekt polega na potencjalnej możliwości wykorzystania otoczenia gospodarczego i swojej pozycji rynkowej przez przedsiębiorstwa do podnoszenia cen oferowanych produktów i usług powyżej poziomu wzrostu kosztów ogółem w celu uzyskania dodatkowej marży na prowadzonej działalności (Bivens, 2023). Teza mówiąca o inflacji napędzanej wzrostem marż prezentowana jest w przywołanym we wstępie artykule I.M. Weber i E. Wasnera (2023). Teoria ta wyróżnia trzy etapy kształtowania się cen. Pierwszy, nazwany fazą impulsu, charakteryzuje się gwałtownym wzrostem kosztów w gospodarce, np. na skutek zerwanych łańcuchów dostaw. W drugim – w fazie propagacji – ma miejsce podnoszenie cen przez przedsiębiorstwa, które wykorzystując swoją silną pozycję rynkową, chcą utrzymać rentowność na ustalonym poziomie oraz spodziewają się, że inne firmy postąpią podobnie. Trzecim etapem jest faza konfliktu, w której pracownicy wobec spadku realnych wynagrodzeń domagają się podwyżek.

W obu przypadkach mamy do czynienia z racjonalnymi na poziomie jednostek działaniami mającymi na celu utrzymanie lub poprawę aktualnej sytuacji materialnej, która w skali makro powoduje negatywne konsekwencje przejawiające się we wzroście cen. Bardzo ważny jest jednak konfliktowy charakter tych działań oraz ich skutki dystrybucyjne. Jak wyjaśnia Kołodko (1987): „[...] w ostatniej instancji istota tej konkurencji sprowadza się do walki różnych klas, warstw i grup społeczno-ekonomicznych o jak najkorzystniejsze uplasowanie się na liście uczestników podziału dochodu narodowego”.

3. Płace a inflacja

Analizę udziału rosnących płac w kształtowaniu się inflacji należy rozpocząć od zestawienia ze sobą tych dwóch mierników ekonomicznych. Na rysunku 1 zaprezentowano dynamikę zmian nominalnych wynagrodzeń¹ oraz wzrostu cen w latach 2011-2023.

Rysunek 1. Wzrost przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w sektorze przedsiębiorstw r/r na tle inflacji r/r w latach 2011-2023

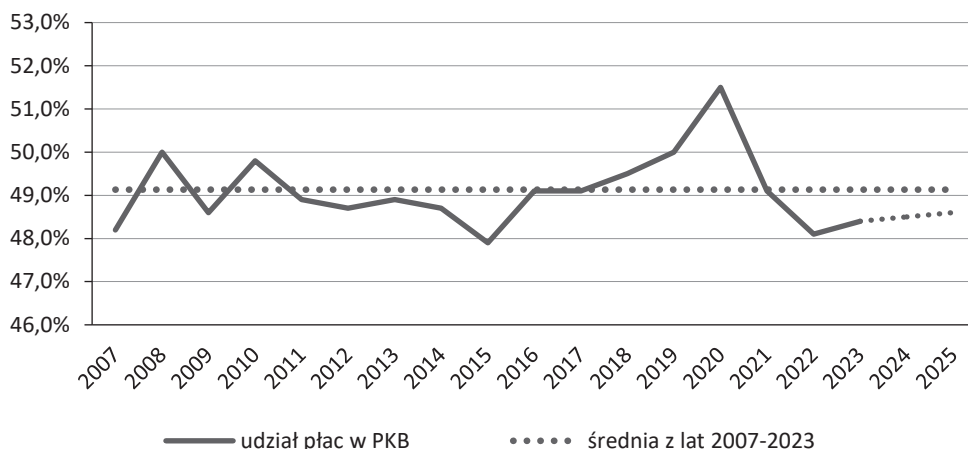
Źródło: opracowanie własne na podstawie (Stat.gov.pl, b.d.; Stat.gov.pl, 2023b).

Dane wskazują, że przez większość lat poprzedzających pandemię COVID-19 nominalne płace rosły szybciej, niż wynosił wskaźnik inflacji, a tempo tego wzrostu bez istotniejszych wahań oscylowało wokół średniej z lat 2011-2019, która wynosiła 4,6%. Po gwałtownym wyhamowaniu dynamiki wynagrodzeń na początku 2020 roku kolejną wyróżniającą się na tle przedpandemijnego trendu zmianą było przyspieszenie tempa wzrostu płac do 10% w kwietniu 2021 roku. Mimo że inflacja zaczęła intensywniej wzrastać dopiero kilka miesięcy później, to płace realne w tym okresie nie rosły szybciej niż w czasach dobrej koniunktury lat 2017-2019, co więcej wzrost ten osiągający wartości powyżej 5% r/r miał miejsce tylko w drugim kwartale 2021 roku. Następnie dynamika realnych wynagrodzeń zaczęła wyhamowywać, a od maja 2022 do lipca 2023 roku inflacja przewyższała wzrost płac nominalnych. Zjawisko to skutkowało przeciętnym spadkiem realnych wynagrodzeń w tym okresie wynoszącym $-2,5\%$, a w skali całego roku 2022 w stosunku do 2021 spadek ten osiągnął wartość $-2,1\%$. Należy dodać, że od marca 2023 tempo wzrostu cen intensywnie spada, w październiku wskaźnik inflacji osiągnął poziom $6,6\%$, podczas gdy dynamika nominalnych płac pod koniec 2023 roku wciąż nieco przekraczała 10% .

¹ Dane dotyczą tylko sektora przedsiębiorstw z wyłączeniem mikropodmiotów.

Zestawienie danych dotyczących tempa wzrostu wynagrodzeń nominalnych oraz inflacji wstępnie mogą sugerować wystąpienie zjawiska spirali płacowo-cenowej w 2022 roku – zarówno dynamika płac, jak i cen od marca przez kolejnych 18 miesięcy utrzymywała się na dwucyfrowym poziomie. Z drugiej strony od maja 2022 roku uwydatniła się słaba pozycja negocjacyjna pracowników wobec pracodawców i to w warunkach historycznie niskiego poziomu bezrobocia – w latach 2020-2023 stopa bezrobocia rejestrowanego mieściła się w granicach 5-6,5% i była najniższa od 1991 roku (Stat.gov.pl, 2023a).

W kontekście pozycji przetargowej polskich pracowników wartym uwagi jest udział wynagrodzeń w PKB, co zostało zaprezentowane na rysunku 2. Dane te ukazują, że od 2016 roku udział płac w PKB stopniowo wzrastał aż do 2020 roku, w którym osiągnął wartość 51,5%. Następnie sytuacja uległa zmianie – udział ten spadł do 49,1% w 2021 roku i do 48,1% w 2022 (przeciętnie w analizowanym okresie osiągał 49,1%). Należy dodać, że prognozy na lata 2023-2025 zapowiadają nieznaczny wzrost udziału wynagrodzeń w PKB, pozostający jednak poniżej średniej z lat 2007-2022. Choć zaobserwowany spadek udziału płac w PKB w latach 2021-2022 nie był tak drastyczny, to jednak unaoczniał zjawisko osłabiającej się pozycji negocjacyjnej pracowników, którzy pomimo najniższego od 30 lat poziomu bezrobocia w okresie wysokiej inflacji doświadczyli spadku siły nabywczej przeciętnych pensji. W pewnym stopniu do takiego stanu rzeczy przyczynia się niski stopień uzwiązkowienia w Polsce – zaledwie 10,5% pracowników najemnych deklaruje członkostwo w związkach zawodowych (Cbos.pl, 2021). Dla pracowników nieobjętych układami zbiorowymi proces negocjowania podwyżek płac może być relatywnie trudniejszy.

Rysunek 2. Udział płac w PKB w latach 2007-2025

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych (AMECO, b.d.).

Kluczowa z perspektywy rozważań nad udziałem płac w kształtowaniu się inflacji jest także analiza dynamiki wynagrodzeń na tle dynamiki wydajności pracy, która pozwala stwierdzić, czy wzrost ten wynikał z rosnącej produktywności polskiej gospodarki, czy też z presji płacowej. Jak wynika z raportu NBP (Nbp.pl, 2023b), dynamika wydajności pracy według wartości dodanej przez cały 2021 rok była ponad dwukrotnie wyższa niż dynamika przeciętnego wynagrodzenia – pierwsza z nich przekraczała poziom 20%, podczas gdy druga oscylowała wokół 10%. W pierwszym kwartale 2022 roku mierzona w ten sposób wydajność pracy spowolniła do ok. 15%, a od trzeciego kwartału 2022 roku sytuacja uległa unormowaniu, tj. dynamika wzrostu wydajności pracowników ponownie zbliżyła się do dynamiki płac. Z kolei dynamika wydajności pracy według sprzedaży utrzymywała się na znacznie wyższym poziomie niż dynamika wynagrodzeń aż do połowy 2022 roku (w drugim kwartale tego roku przekroczyła 30%). Należy jednak zauważyć, że w drugim kwartale 2023 tempo wzrostu wydajności pracy spadło prawie do zera, podczas gdy tempo wzrostu płac pozostawało w tym czasie nadal na poziomie ok. 10%. Dane wykazują zatem, że wzrost płac nominalnych miał swoje uzasadnienie we wzroście wydajności pracy, co więcej, przez większą część okresu od 2021 roku do połowy 2023 był wyraźnie od niego niższy.

Potencjalne zjawisko przerzucania wzrostu kosztów pracy na ceny ukazać mogą dane dotyczące dynamiki kosztów wynagrodzeń na tle pozostałych kosztów operacyjnych przedsiębiorstw. We wszystkich kwartałach lat 2021-2022 koszty pracy rosły znacznie wolniej od pozostałych komponentów kosztów operacyjnych. Różnica w tempie wzrostu tych dwóch kategorii r/r w okresie od drugiego kwartału 2021 roku do trzeciego kwartału 2022 roku była dwucyfrowa i mieściła się w przedziale od 12 do 20 p.p. Co więcej w latach 2021-2022 koszty pracy charakteryzowały się najniższą roczną dynamiką wzrostu spośród głównych komponentów kosztów operacyjnych (Nbp.pl, 2023b). Za wzrost kosztów w największym stopniu odpowiadały koszty energii, surowców i towarów. Od drugiego kwartału 2021 roku koszty operacyjne zaczęły znacznie wzrastać. Największe tempo ich wzrostu w okolicach połowy roku 2022 odnotowano w przypadku energii (90%), a następnie surowców (50%) oraz towarów (30%) (Nbp.pl, 2023b). W drugim kwartale 2023 roku tempo wzrostu wymienionych kategorii kosztów powróciło do poziomów obserwowanych w latach 2018-2019, czyli przed wojną w Ukrainie i pandemią COVID-19.

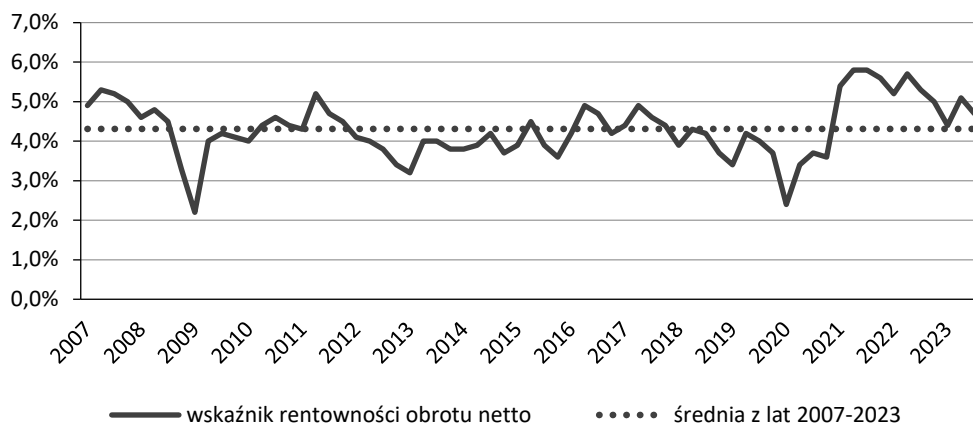
Wolniejsze tempo wzrostu kosztów pracy w porównaniu z pozostałymi kategoriami kosztów operacyjnych skutkowało spadkiem udziału kosztów wynagrodzeń w ogólnej kwocie kosztów. Udział ten od trzeciego kwartału 2020 roku do drugiego kwartału 2022 roku spadał (wtedy też osiągnął najniższy poziom w okresie 2013-2023), a od trzeciego kwartału 2021 roku znajdował się poniżej średniej z lat 2013-2023. Udział ten zbliżył się do przeciętnego poziomu z ostatnich 10 lat dopiero w drugim kwartale roku 2023 (Nbp.pl, 2023b), czyli w okresie, w którym inflacja przejawiała już tendencje spadkowe.

Zatem jeżeli to presja kosztowa, przynajmniej częściowo, ma służyć wyjaśnieniu wysokiej inflacji w ostatnich latach to ewidentnie w o wiele większym stopniu przyczynił się do tego zjawiska wzrost cen energii i materiałów, a nie płac jak sugerowałaby teoria spirali płacowo-cenowej.

Wzrost płac wpływa na kształtowanie się inflacji, gdyż wynagrodzenia są jednym z kanałów procesu rozprzestrzeniania się wzrostu cen w gospodarce. Jednak dane ukazujące spadek udziału pracowników w podziale dochodu narodowego (pomimo najniższego poziomu bezrobocia od 1991 roku), dynamikę wynagrodzeń niższą od dynamiki wydajności pracy i od pozostałych kosztów operacyjnych przedsiębiorstw, skutkującą spadkiem udziału kosztów pracy w całości kosztów, wydają się przeczyć wystąpieniu zjawiska spirali płacowo-cenowej, odgrywającej rolę czynnika determinującego wzrost inflacji w latach 2021-2023. Badania historycznie opisujące zjawisko spirali płacowo-cenowej dowodzą, że inflacja i płace nominalne w dłuższym okresie mają tendencję do stabilizacji, a sama spirala występuje stosunkowo rzadko (Leszczyński i in., 2023).

4. Zyski a inflacja

Do zobrazowania kształtowania się zysków polskich przedsiębiorstw w ostatnich latach w pierwszej kolejności posłużono się wskaźnikiem rentowności netto, który informuje, jaką część przychodów firm stanowi wygenerowany przez nie zysk po opodatkowaniu. Dane na ten temat zaprezentowano na rysunku 3. W pierwszym kwartale 2020 roku wartość wskaźnika osiągnęła najniższy poziom od 11 lat (2,4%). Od tego czasu sytuacja polskich przedsiębiorstw zaczęła się znacznie poprawiać. Już w pierwszym kwartale 2021 roku rentowność obrotu netto wzrosła do 5,4% i przez

Rysunek 3. Kwartalny wskaźnik rentowności obrotu netto przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 49 pracowników w latach 2007-2023

Źródło: (Bank Danych Makroekonomicznych, b.d.).

kolejne 6 kwartałów utrzymywała się na poziomie niewidzianym od 2011 roku. W latach 2021-2022 mieściła się w przedziale 5,0-5,8%, a jej średnia z lat 2007-2023 wynosiła 4,3%. Zaobserwowany wzrost był wyraźnym odwróceniem trendu spadkowego mającego miejsce od trzeciego kwartału 2017 roku. Wraz z rokiem 2023 wskaźnik rentowności obrotu netto zbliżył się do średniej z badanego okresu, lecz nadal pozostawał powyżej jej poziomu.

Znaczna poprawa sytuacji finansowej polskich przedsiębiorstw mająca miejsce z początkiem 2021 roku widoczna jest także w zagregowanych danych Głównego Urzędu Statystycznego [GUS] dotyczących zysku brutto. Mowa zatem o okresie, w którym inflacja zaczęła przyspieszać. W ujęciu relatywnym w stosunku do PKB firmy odnotowały od tego czasu znaczny wzrost zysków względem lat ubiegłych. Wartości te w poszczególnych kwartałach od początku 2021 roku do połowy 2023 mieściły się w granicach od 8,5% do 12,3%, czyli na poziomach znacznie wyższych niż średnia z badanego okresu wynosząca 7,4%. Powrót wartości relacji zysku brutto polskich przedsiębiorstw do przeciętnego poziomu z lat 2007-2023 nastąpił dopiero w trzecim kwartale 2023 roku.

Z badań ankietowych przeprowadzonych przez Polski Instytut Ekonomiczny [PIE] wynika, że w 2022 roku ok. 74% przedsiębiorstw w Polsce podniosło ceny oferowanych produktów oraz usług. W kontekście zwiększania cen oraz wpływania na rentowność firm bardzo istotne znaczenie ma wzrost marż. W przypadku ich podniesienia odsetek ten wynosił 40%. Wśród firm, które podniosły swoje ceny, 48% wskazała na podniesienie marż. Dodatkowo 78% polskich firm, które podniosły marże w roku 2021, zrobiły to także w 2022 roku (Dębowska i in., 2023).

W celu kształtowania marż najczęściej podejmowanym działaniem było podniesienie cen sprzedaży produktów i usług. Ceny swoich produktów podniosło 82% firm ze wzrostem marż, 66% ze spadkiem i 40% firm, które nie zmieniały marż w 2022 roku. Wynika z tego, że przedsiębiorstwa, które podniosły marże, znacznie częściej podnosiły ceny własnych towarów lub usług niż przedsiębiorstwa, w których marże spadły lub nie zmieniły się, mimo że inflacja i rosnące koszty prowadzenia biznesu stanowiły silny argument, by podwyższyć ceny (Dębowska i in., 2023).

Poziomy rentowności polskich przedsiębiorstw w 2022 roku były silnie zróżnicowane między branżami (Dębowska i in., 2023). Zgodnie z danymi GUS najwyższe wartości w 2022 roku odnotowano wśród firm zajmujących się górnictwem i wydobywaniem (17%) czy informacją i komunikacją (9,5%). Należy jednak zaznaczyć, że spośród wyróżnionych przez GUS branż wzrost wskaźnika rentowności obrotu netto w 2022 roku był wyższy niż 2 p.p. względem średniej z lat 2007-2023 miał miejsce tylko w przypadku przedsiębiorstw zajmujących się budownictwem (2,6 p.p.) oraz górnictwem i wydobywaniem, gdzie wyniósł aż 8,8 p.p. Firmy z tej branży w latach 2021-2023 odnotowały najwyższą dynamikę marż brutto. Przyczyną wysokiej dynamiki marż były przede wszystkim wzrost światowych cen surowców energetycznych związanych z wybuchem pandemii COVID-19 oraz wojną w Ukrainie, a także następstwa kryzysu energetycznego. Zjawisko to mogło także być związane ze strukturą

branż o charakterze monopolistycznym lub oligopolistycznym (Kosztowniak, 2023) stwarzających możliwość do swobodniejszej polityki marżowej (Glover i in., 2023) i łatwiejszego przenoszenia szoków kosztowych na ceny (Bräuning i in., 2022). Charakteryzującą się wysokim stopniem koncentracji rynku branżą jest wspomniane wcześniej górnictwo i wydobywanie.

Zmiany marż są jednym z narzędzi zabezpieczających przed inflacją i gwarantującym utrzymanie oraz wzrost rentowności przedsiębiorstw, szczególnie w krótkim okresie (Kosztowniak, 2023). Rosnące marże mogą zatem przyczyniać się do wzrostu inflacji oraz utrwalania oczekiwań inflacyjnych (Glover i in., 2023). Autorzy badania PIE (Dębowska i in., 2023) stwierdzają, że firmy podnosiły ceny z uwagi na nowe uwarunkowania dla funkcjonowania biznesu, a kształtowanie marż było efektem ich umiejętności dostosowania się do tychże zmian.

W drugim raporcie (Leszczyński i in., 2023) poświęconemu zagadnieniu spirali marżowo-cenowej jako źródle inflacji autorzy zaznaczają, że w zdecydowanej większości przypadków marże w latach 2021-2022 były podwyższone, jednak nie przekraczały najwyższych poziomów z lat 2014-2022. Przyczyną tego stanu rzeczy mogą być dwa zjawiska. Pierwsze to wynik długookresowych wahań cyklu koniunktury, w którym znalazły się firmy w analizowanym okresie przy jednoczesnym dostosowaniu się do występujących szoków. Drugi natomiast to potencjalne wystąpienie spirali marżowo-cenowej. Należy jednak zaznaczyć, że badacze przywołują także inne czynniki zależne od konkretnej branży, które tłumaczą podwyższone marże niebędące efektem owej spirali. Ostatecznie stwierdzają, że zjawisko to może wynikać z zaistnienia spirali marżowo-cenowej, jednakże z przeprowadzonej na potrzeby raportu analizy jednoznacznie nie wynika, aby ten efekt wystąpił.

Zjawisko wzrostu zagregowanych zysków polskich przedsiębiorstw w warunkach rosnącej inflacji, mający miejsce w okresie spadku udział płać w PKB, uwydatnia nierówne możliwości dostosowywania się pracowników i firm do dynamicznie zmieniających się warunków gospodarczych, a także o ich sile negocjacyjnej. Jak wynika z raportu NBP (Nbp.pl, 2023a), na skutek nagłych wzrostów cen na światowych rynkach surowców oraz napięć w globalnych łańcuchach dostaw nastąpił wzrost kosztów funkcjonowania przedsiębiorstw, co skłoniło je do podnoszenia cen dóbr konsumpcyjnych. W części branż skala podwyżek była wyższa niż skala wzrostu kosztów, co spowodowało wzrost rentowności sprzedaży w sektorze przedsiębiorstw. Zjawisko to odzwierciedlają dane dotyczące dekompozycji deflatora PKB (a więc miary wzrostu cen w gospodarce) i znacznego wzrostu udziału zysków jednostkowych w 2022 roku, które świadczą o tym, że firmy szybciej dostosowały się do zmian cen niż pracownicy (MBank.pl, 2023). W okresie od 2001 do 2021 roku zyski jednostkowe odpowiadały za mniej więcej połowę deflatora PKB, a wynagrodzenia za ok. jedną trzecią. Diametralna zmiana nastąpiła jednak w 2022 roku, kiedy udział zysków wyniósł ok. 69%. Z początkiem 2023 roku struktura deflatora PKB zaczęła powracać do przeciętnych wartości obserwowanych przed 2022 rokiem (Citibank.pl, 2023).

Firmy mogły podwyższać swoje ceny, a w konsekwencji i marże ze względu na niską elastyczność popytu. Z powodu wielomiesięcznego lockdownu i załamania globalnych łańcuchów dostaw surowców i materiałów, konsumenci mogli spodziewać się podwyżek cen. Oprócz tego ze względu na spowodowane pandemią obniżenie konsumpcji w gospodarstwach domowych i zgromadzonych oszczędności tolerancja na wzrost cen w 2022 roku była wyższa (Dębowska i in., 2023). Zgodnie z danymi Eurostatu relacja oszczędności do dochodu rozporządzalnego spadła z 11,3% w 2020 roku do $-0,8\%$ w roku 2022, co może sugerować, że to właśnie zgromadzone oszczędności pozwoliły utrzymać wysoki popyt w gospodarce (Ciekaweliczby.pl, 2023). Gdyby omówione działania polegające na dostosowaniu się przedsiębiorstw do dynamicznie zmieniających się uwarunkowań gospodarczych natrafiło na barierę w postaci słabnącego popytu, to podwyższanie cen, w wielu przypadkach powyżej wzrostu kosztów, najprawdopodobniej nie byłoby możliwe w takim stopniu, w jakim to miało miejsce w 2022 roku.

5. Zakończenie

Celem pracy było zilustrowanie mechanizmu oraz uwarunkowań wyjaśniających, jak kształtowały się wielkości zysków oraz płac w polskiej gospodarce na tle szoku inflacyjnego w latach 2021-2023. Ponadto podjęto próbę wskazania zjawiska biorącego najbardziej znaczący udział w kształtowaniu cen – spirali płacowo-cenowej oraz spirali marżowo-cenowej. Dodatkowo zwrócono uwagę na siłę przetargową pracowników i firm oraz ich zdolności do reagowania na dynamiczny wzrost cen w gospodarce.

Zaprezentowane w pracy dane ukazujące spadek płac realnych od połowy 2022 roku, dynamikę wynagrodzeń niższą od dynamiki wydajności pracy, a także pozostałych kosztów operacyjnych przedsiębiorstw, skutkującą spadkiem udziału kosztów pracy w sumie kosztów przeczą tezie sugerującej, że to płace znacząco wpływały na wzrost inflacji w latach 2021-2023. Nie pozwalają także potwierdzić wystąpienia w badanym okresie zjawiska spirali płacowo-cenowej. Można jednak stwierdzić, że powyższe czynniki przyczyniły się do spadku udziału wynagrodzeń w PKB poniżej przeciętnych wartości historycznych.

Przeprowadzone badanie pozwala także sugerować, że wzrost zagregowanych rentowności polskich przedsiębiorstw, który rozpoczął się w 2021 roku, a swoje rekordowe wartości osiągnął w roku 2022, spowodowany był głównie dynamicznym wzrostem cen na światowych rynkach surowców oraz napięciami w globalnych łańcuchach dostaw. W tym kontekście nie bez znaczenia wydaje się być monopolistyczna lub oligopolistyczna pozycja firm należących do branży górniczej i wydobywczej, która umożliwiła swobodniejszą politykę marżową i znaczny wzrost rentowności. Przedsiębiorstwa wykazały się umiejętnością dostosowania się do warunków rynkowych i kształtowały swoje marże, chroniąc się przed inflacją w dużej mierze poprzez podwyższanie cen. Nie napotykając przy tym barier w postaci spadającego popytu, przyczyniły się do dalszego wzrostu inflacji. Jednocześnie przeprowadzona analiza

nie pozwala jednoznacznie stwierdzić zaistnienia w badanym okresie zjawiska spirali marżowo-cenowej, ponieważ zachowania firm w zakresie kształtowania marż były zróżnicowane i determinowane ich wielkością oraz rodzajem branży, a wzrost zysków części firm miał raczej charakter krótkoterminowy i dotyczył głównie 2022 roku. Nie podważa to jednak twierdzenia, że wkład zysków w inflację we wspomnianym roku był rekordowy.

Badanie przeprowadzone w niniejszym rozdziale monografii pozwala stwierdzić, że w obliczu szoku inflacyjnego przedsiębiorstwa potrafiły skuteczniej niż pracownicy przystosować się do zmiany uwarunkowań ekonomicznych. Pracownicy pomimo niskiego bezrobocia nie dysponowali na tyle silną pozycją negocjacyjną, aby utrzymać dodatnią dynamikę płac realnych, co znalazło swoje odzwierciedlenie w spadku udziału wynagrodzeń oraz wzroście zysków w relacji do PKB. Należy jednak zaznaczyć, że w roku 2023 spadającej inflacji towarzyszył spadek rentowności przedsiębiorstw, a także wzrost płac realnych, co może sugerować powrót podziału PKB między pracowników i firmy do przeciętnego poziomu obserwowanego w okresie od 2007 do 2023 roku.

Literatura

- AMECO. (b.d.). *Adjusted Wage Share, Percentage of GDP at Current Market Prices (ALCD0)*. Pobrano z https://dashboard.tech.ec.europa.eu/qs_digit_dashboard_mt/public/sense/app/667e9fba-eea7-4d17-abf0-ef20f6994336/sheet/2f9f3ab7-09e9-4665-92d1-de9ead91fac7/state/analysis
- Arce, O., Hahn, E., i Koester, G. (2023, 30 marca). *How Tit-for-Tat Inflation Can Make Everyone Poorer*. European Central Bank. Pobrano z <https://www.ecb.europa.eu/press/blog/date/2023/html/ecb.blog.230330~00e522ecb5.en.html>
- Bank Danych Makroekonomicznych. (b.d.). Pobrano z <https://bdm.stat.gov.pl/>
- Bijnens, G., Duprez, C., i Jonckheere, J. (2023, 3 lipca). *Have Greed and Rapidly Rising Wages Triggered a Profit-Wage-Price Spiral? Firm-Level Evidence for Belgium*. SSRN. Pobrano z https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4498878
- Bivens, J. (2023, 30 marca). *Even with Today's Slowdown, Profit Growth Remains a Big Driver of Inflation in Recent Years*. Economic Policy Institute. Pobrano z <https://www.epi.org/blog/even-with-todays-slowdown-profit-growth-remains-a-big-driver-of-inflation-in-recent-years-corporate-profits-have-contributed-to-more-than-a-third-of-price-growth/>
- Blanchard, O. (2022, 14 marca). *Why I Worry about Inflation, Interest Rates, and Unemployment*. Peterson Institute for International Economics. Pobrano z <https://www.piie.com/blogs/realtime-economic-issues-watch/why-i-worry-about-inflation-interest-rates-and-unemployment>
- Bräuning, F., Fillat, J. L., i Joaquim, G. (2022, 23 maja). *Cost-Price Relationships in a Concentrated Economy*. Federal Reserve Bank of Boston Current Policy Perspectives. Pobrano z <https://www.bostonfed.org/publications/current-policy-perspectives/2022/cost-price-relationships-in-a-concentrated-economy.aspx>
- Centrum Badania Opinii Społecznej. (2021, listopada). *Związki zawodowe w Polsce. Komunikat z Badań CBOS, 140*. Pobrano z https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_140_21.PDF
- Ciekaweliczby.pl. (2023, 26 listopada). *Ile wynosi stopa oszczędności gospodarstw domowych w Polsce?* Pobrano z https://ciekaweliczby.pl/stopa_osczednosci_2022/

- Citibank.pl. (2023, 19 czerwca). *Komentarz Specjalny. Zyski, płace i ceny regulowane*. Pobrano z <https://www.citibank.pl/poland/homepage/polish/files2/komentarz20230616.pdf>
- Dębłowska, K., Kłosiewicz-Górecka, U., Perło, D., Szymańska, A., Wejt-Knyżewska, A. i Zybortowicz, K. (2023, czerwiec). *Marże w polskich przedsiębiorstwach w 2022 r.* Polski Instytut Ekonomiczny. Pobrano z https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2023/06/PIE-Raport_Marze_2023.pdf
- Ditrich, R. (2022, 10 sierpnia). *Spirala płacowo-cenowa wygasa? A może nigdy nie napędzała inflacji?* Obserwator Gospodarczy. Pobrano z <https://obserwatorgospodarczy.pl/2022/08/10/spiralaplacowo-cenowa-wygasa-a-moze-nigdy-nie-napedzala-inflacji/>
- Edwards A. (2023, 4 maja). *Is capitalism dead? Post-pandemic profits cycle defies precedent*. Societe Generale. Pobrano z <https://insight-public.smarkets.com/alternative-view/is-capitalism-dead>
- European Central Bank. (2022). *Economic Bulletin*, (5). Pobrano z <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/ecbu/eb202205.en.pdf>
- Glover, A., Mustre-del-Río, J., i Ende-Becker, A. (2023). How Much Have Record Corporate Profits Contributed to Recent Inflation? *Economic Review. First Quarter*. Federal Reserve Bank of Kansas City. Pobrano z <https://www.kansascityfed.org/Economic%20Review/documents/9329/EconomicReviewV108N1GloverMustredelRiovonEndeBecker.pdf>
- Gniazdowski, M., Klucznik M., Rybacki, J. (2021), Przegląd gospodarczy PIE: zima 2021. Polski Instytut Ekonomiczny. Pobrano z https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2021/12/PIE-Przegląd_gospodarczy_2-2021.pdf
- Hansen, N.-J., Toscani, F., i Zhou, J. (2023, 26 czerwca). *Europe's Inflation Outlook Depends on How Corporate Profits Absorb Wage Gains*. IMF Blog. Pobrano z <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2023/06/26/europes-inflation-outlook-depends-on-how-corporate-profits-absorb-wage-gains>
- Hebbink, G., i Oztürk, B. (2023, maja). *The Contribution of Profits and Wages to Dutch Inflation*. De Nederlandsche Bank. <https://www.dnb.nl/media/wczd5riw/dnb-analysis-contribution-of-profits-and-wages-to-inflation.pdf>
- Kołodko, G. W. (1987). *Polska w świecie inflacji*. Książka i Wiedza. Pobrano z https://www.tiger.edu.pl/kolodko/ksiazki/Kolodko-Polska_w_swiecie_inflacji.pdf
- Kosztowniak, A. (2023). Impact of Inflation, Markups and Wages on Changes in the Profitability of Enterprises in Poland. *Finanse i Prawo Finansowe. Journal of Finance and Financial Law*, 4(40). Pobrano z <https://dspace.uni.lodz.pl/xmlui/bitstream/handle/11089/49486/201-224-Kosztowniak.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Leszczyński, P., Mierzejewski, M. i Mądry, T. (2023). Czy spirala marżowo-cenowa jest źródłem inflacji? *Polski Instytut Ekonomiczny*, 4(40), 201-224. Pobrano z https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2023/07/PIE-Working-32023_Marze.pdf
- Mankiw, M. G. (2020). *Brief Principles of Macroeconomics*. 9th Edition.
- MBank.pl. (2023, 11 lipca). *Projekcja inflacyjna NBP lipiec 2023*. Pobrano z <https://makroekonomia.mbank.pl/251777-projekcja-inflacyjna-nbp-lipiec-2023>
- Nbp.pl. (2022). *Szybki Monitoring NBP. Analiza sytuacji sektora przedsiębiorstw*, 1(22). Pobrano z https://nbp.pl/wp-content/uploads/2022/09/raport_1_kw_2022.pdf
- Nbp.pl. (2023a). *Szybki Monitoring NBP. Analiza sytuacji sektora przedsiębiorstw*, 3(23). Pobrano z <https://nbp.pl/wp-content/uploads/2023/08/Szybki-Monitoring-NBP-Analiza-sytuacji-sektora-przedsiębiorstw-lipiec-2023-r.pdf>
- Nbp.pl. (2023b). *Szybki Monitoring NBP. Analiza sytuacji sektora przedsiębiorstw*, 4(23). Pobrano z <https://nbp.pl/wp-content/uploads/2023/11/raport-SM-NBP-pazdziernik-2023.pdf>
- Stat.gov.pl. (b.d.). *Miesięczne wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych od 1982 roku*. Pobrano z <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/wskazniki-cen/wskazniki-cen-towarow-i-uslug-konsumpcyjnych-pot-inflacja/miesieczne-wskazniki-cen-towarow-i-uslug-konsumpcyjnych-od-1982-roku/>

Stat.gov.pl. (2023a). *Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 1990-2023*. Pobrano z <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-zatrudnieni-wynagrodzenia-koszty-pracy/wyrownania-sezonowe-przecietne-zatrudnienie-i-przecietne-miesieczne-wynagrodzenie,20,7.html>

Stat.gov.pl. (2023b). *Wyrównania sezonowe – przeciętne zatrudnienie i przeciętne miesięczne wynagrodzenie*. Pobrano z <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-zatrudnieni-wynagrodzenia-koszty-pracy/wyrownania-sezonowe-przecietne-zatrudnienie-i-przecietne-miesieczne-wynagrodzenie,20,7.html>

Śliwowski, P. (2022, grudzień). *Lekcje z „wielkiej inflacji” lat 70*. Polski Instytut Ekonomiczny. Pobrano z <https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2023/04/Lekcje-z-lat-70.pdf>

Weber, I. M., i Wasner, I. (2023). *Sellers' Inflation, Profits and Conflict: Why Can Large Firms Hike Prices in an Emergency? Economics Department Working Paper Series*. <https://doi.org/10.7275/cbv0-gv07>

The Role of Wages and Profits in Shaping Inflation between 2021 and 2023 in Poland

Abstract: The paper deals with the contribution of wages and profits to the inflationary processes taking place in Poland in the years 2021-2023. The aim of the study was to present how wages and profitability of companies in the economy were shaped against the background of inflationary shocks, as well as an attempt to prove which inflationary spiral – wage-price or profit-price – took place in the analysed period. The study used a descriptive method, simple statistical methods, as well as a method of analysing and critiquing the literature. The analysis made it possible to exclude the occurrence of a wage-price spiral phenomenon, and it does not allow the occurrence of a margin-price spiral to be confirmed unequivocally. Nevertheless, the results of the study indicate that Polish enterprises, especially those of a monopolistic or oligopolistic nature, controlling key resources in the economy, have successfully adapted to the changing economic conditions and, by shaping their margins, have contributed to price increases. The effect of this phenomenon was record aggregate corporate profitability, and the situation revealed a much weaker negotiating position of employees relative to companies, manifested in negative real wage dynamics and a decline in the share of wages in GDP.

Keywords: inflation, wage-price spiral, profit-price spiral, wages, profits